

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

**Збірник наукових праць
Рівненського державного гуманітарного університету**

ВИПУСК 33

Рівне – 2021

УДК 94(477) + 94 (100)
А 43

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії : Зб. наук. пр. Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту. Вип. 33. Рівне: РДГУ, 2021. 256 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор:

Постоловський Руслан – кандидат історичних наук, професор,
член-кореспондент Міжнародної слов'янської академії наук (м. Рівне)

Відповідальний редактор:

Шеретюк Валерій – кандидат історичних наук, професор (м. Рівне)

Редакційна рада:

Давидюк Руслана – доктор історичних наук, професор (м. Рівне)

Жарна Криштоф – доктор хабілітований в галузі історії, професор
(м. Жешув, Республіка Польща)

Киридон Алла – доктор історичних наук, професор (м. Київ)

Троян Сергій – доктор історичних наук, професор (м. Київ)

Фісанов Володимир – доктор історичних наук, професор (м. Чернівці)

Члени редколегії:

Галуха Любов – кандидат історичних наук, професор (м. Рівне)

Жилюк Сергій – доктор історичних наук, професор (м. Остріг)

Майзнер Роберт – доктор хабілітований в галузі історії, професор (м. Ченстохова,
Республіка Польща)

Соммер Ханна – доктор гуманітарних наук в галузі соціології, професор
(м. Жешув, Республіка Польща)

Степанков Валерій – доктор історичних наук, професор (м. Кам'янець-Подільський)

Стоколос Надія – доктор історичних наук, професор (м. Рівне)

Чухліб Тарас – доктор історичних наук, провідний науковий співробітник (м. Київ)

Швецова-Водка Галина – доктор історичних наук, професор (м. Рівне)

Шеретюк Руслана – доктор історичних наук, професор (м. Рівне)

*Друкується за рішенням Вченої Ради Рівненського державного гуманітарного університету,
протокол № 10 від 25 листопада 2021 р.*

***Свідectво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
Серія КВ №15857-4329Р***

ISSN 2519-1942

Адреса редакції: 33027, м. Рівне, вул. Пластова, 31,
Факультет історії, політології та міжнародних відносин РДГУ,
isf_rdgu@ukr.net
<http://fipmv.rv.ua/>

20. Shevielieva M. Inkvizytorska isteriia abo poliuvannia na vidom. Ukrainskyi interes. 2019. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <https://uain.press/blogs/inkvizytorska-isteriya-abo-polyuvannya-na-vidom-1124010>.
21. Shprenher Ya. Ynstytorys H. Molot vedm / per. s latyn. N. Tsvetkova. Moskva, 1990. 352 s.

УДК: 272

НАУКОВА ПРАКТИКА МІСІОНЕРІВ ОРДЕНУ ЄЗУЇТІВ В АЗІЇ XVI–XVIII СТОЛІТТЯХ

Мар'яна Кобзар

Рівненський державний гуманітарний університет

Україна, 33027, Рівне, вул. Пластова, 31

e-mail: marianochka18k@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1856-7051>

Оксана Ворон

Рівненський державний гуманітарний університет

Україна, 33027, Рівне, вул. Пластова, 31

e-mail: voron.oksana777@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5418-5296>

У статті досліджується наукова практика членів Товариства Ісуса під час місій у країнах Азії в XVI–XVIII ст. Проаналізовано діяльність місіонерів у зазначений період. Визначено їх особливості на різних територіях Далекого Сходу. Окресленого головні вектори наукових праць єзуїтів. Відображено вплив Заходу на розвиток знань у Китаї та інших країнах. Представлено комплексний аналіз наукової діяльності місіонерів ордену єзуїтів в Азії XVI–XVIII ст.

Ключові слова: Товариство Ісуса, єзуїти, наукова практика, місіонери.

M. Kobzar, O. Voron. SCIENTIFIC PRACTICE OF MISSIONERS OF THE ORDER OF THE JESUITS IN ASIA XVI–XVIII CENTURIES

The article examines the scientific of members of the Society of Jesus during missions in Asia in the XVI–XVIII centuries. The activity of missionaries in the specified period is analyzed. Their features in different territories of the Far East are determined. The main vectors of the scientific works of the Jesuits are outlined. The influence of the West on the development of knowledge in China and other countries is

reflected. The study of this problem is primarily due to the fact that the problem of scientific practice of the Jesuits, as well as other vectors of their activities outside Ukraine, is practically not covered in modern domestic historiography. For the purpose of scientific understanding of the problem, a comparative-historical method was used, as well as a method of analysis, systematization and generalization. The article presents a comprehensive analysis of the scientific activities of the missionaries of the Jesuit Order in Asia in the XVI–XVIII centuries.

Key words: Society of Jesus, Jesuits, scientific practice, missionaries.

У сучасній медієвістиці важливим завданням є вивчення історії Католицької церкви та впливу її структурних інституцій на культуру і суспільно-політичні процеси, що мали місце не лише у середньовічній Європі, а й в країнах Азії. У цьому контексті важливим є дослідження діяльності Ордену єзуїтів, зокрема такого її вектора як наукова робота.

Як відомо, в історичній науці має місце неоднозначна оцінка Товариства Ісуса. Адже з одного боку діяльність ордену подається як реакційна, спрямована на зміцнення католицької віри і боротьбу з будь-якими виявами інакодумства, утім з іншого – освітня та наукова діяльність ордену, безсумнівно, потребує визнання.

Спонукає до наукових розвідок і те, що проблема наукової практики єзуїтів, як й інші вектори їх діяльності за межами України, практично не висвітлена у сучасній вітчизняній історіографії. Тому, у дослідженні використані праці лише зарубіжних вчених. Особливої уваги заслуговують монографії Дубровської Д. [2], Фетіса Ф. [8] та Удіаса А. [14] в яких розкриваються різні аспекти і проблеми наукової діяльності єзуїтів у Китаї.

Методологія дослідження ґрунтується на загальнонаукових та спеціально- історичних методах наукового пізнання. З метою наукового осмислення проблеми застосований метод аналізу. У межах історичного підходу використаний порівняльно-історичний та хронологічний методи. Визначення конкретних результатів наукового дослідження здійснювалось за допомогою методу систематизації та узагальнення.

Метою статті є здійснення комплексного аналізу наукової діяльності місіонерів Ордену єзуїтів в Азії XVI–XVIII ст. Завдання – дослідити основні напрями наукової практики інігістів та з'ясувати їх вплив на розвиток знань на Далекому Сході.

Місіонери Ордену єзуїтів стали першими, хто зумів донести західну науку на Далекий Схід, зокрема на території Китаю та Індостану. Чи не найбільше прославились інігісти в цих землях саме в ролі хороших вчених. Вони ознайомили місцевих інтелектуалів з елементами Евклідової геометрії та іншими відомими основами, що дозволили зрозуміти рух планет у Всесвіті.

Один із дослідників цієї теми писав про діяльність єзуїтів у Китаї: «Вони прибули туди в той час, коли наука взагалі, і в особливості математика та астрономія, знаходились в Китаї на дуже низькому рівні розвитку, тоді як у Європі вже давно зароджувалася наука в її сучасному розумінні.

Вони доклали великих зусиль для того, щоб перевести на китайську мову праці із Заходу в сфері математики і астрономії, і пробудили в китайських вчених зацікавленість до цих наук. Вони активно займались астрономічними спостереженнями і створювали перші сучасні карти Китаю. Вони також навчилися цінувати наукові досягнення цієї древньої культури і познайомили з ними Європу. Завдяки їхнім листам європейські вчені уперше отримали відомості про китайську науку і культуру» [14, с. 53]. Проте, не можна говорити про глибоку зацікавленість в основах християнської релігії місцевих. Взаємодія між єзуїтами в Китаї була ні чим іншим, як «зоною обміну»: єзуїти розповсюджували наукові знання в інтересах своєї місії, а китайці сприймали їх, бажаючи реформувати свій календар; жодна з сторін не виявляла зацікавленості до справжнього розуміння теоретичних складових іншої традиції, обмежуючись локальною координацією з окремих тем [3, с. 203].

В історії взаємодії наукових знань єзуїтів у Китаї виокремлюють три етапи, що притаманні еволюції «зони обміну»: 1) період встановлення комунікації при Маттео Річчі (1582–1610); 2) підтримка і модифікація за Адама Шалля і Фердинанда Вербіста (1611–1688); 3) підтримка і модифікація при французькій місії (1688–1773) [3, с. 201].

Розрахунки Клавія для реформи григоріанського календаря в 1582 р. стали основою для єзуїтів, що працювали в 1629–1635 рр. над реформуванням китайського календаря. До появи єзуїтів вчені Середньої імперії і Західної Європи мали різні уявлення про форму Землі, але ні одні, ні інші не сумнівалися в їх істинності [4, с. 148].

Серед місіонерів було чимало науковців різного рівня. Одним з найвідоміших, безумовно, є Маттео Річчі. Він першим почав здійснювати переклад китайської класики для європейських читачів, а також винайшов фонетичну транскрипцію китайської мови, на основі якої сформувалась сучасна система транскрипції. Разом з прем'єр-міністром Китаю Сюй Гуанци, Маттео Річчі перевів праці з геоденезії і арифметики, а також ознайомив китайців з картою світу. Окрім того, значимою є спільна перекладацька діяльність. Серед відомих робі – переклад праць Евкліда, зокрема шість книг «Елементарної геометрії». Річчі прославився і як хороший картограф [7, с. 29].

Найбільш відомою була карта, створена разом з Ли Чжицзао (1565–1630) у 1602 р., в якій він використовував європейську техніку картування і космологію, включаючи уявлення про сферичність Землі та вчення Арістотеля про чотири елементи [4, с.149]. Оскільки Річчі прийшов на ці землі з метою поширення католицизму, то не дивно, що навіть у справі створення карт він вносив певні елементи християнської ідеології. Слідуючи політиці культурної акомодатії він намагався подавати догмати християнського віровчення у зрозумілішому китайцям форматі, вживаючи терміни притаманні конфуціанству. Загалом Маттео Річчі написав 15 творів китайською мовою, зокрема й апологетичних. Серед них варто згадати найголовнішу працю місіонера – «Справжнє почуття Господа Неба» (Тяньчжу шейі) і короткий виклад християнської доктрини «Вчення про Господа Неба» (Тяньчжу цзяойі) [15].

Наступник Річчі у місіонерській діяльності Адам Шалль фон Белль відомий виданням 24 творів з астрономії, оптики й геометрії. Він залишив багато неопублікованих праць (йому приписують 150 томів, написаних китайською мовою) [1]. Шалль і Шрек перекладали європейські математичні, астрономічні та оптичні праці, схвалені Товариством раніше, з латинської мови на китайську. Вчений ознайомив китайців з європейською медициною. До 1629 року Шалль і його найближчі співробітники зуміли стати придворними астрономами, незважаючи на критику їхніх нових методів. Шалль створив християнську конгрегацію в Імператорському палаці.

Фердинанд Вербіст – фламандський місіонер відомий в Китаї як дипломат і картограф. Саме він першим привіз на ці землі карти (написані китайською) із зображенням точного розташування Австралії і Нової Зеландії.

Вербіст зобразив Нову Зеландію як острів майже на сто років раніше другої експедиції Кука [6, с. 1]. Окрім цього, він активно займався перекладанням творів, пов'язаних з анатомією та воєнною інженерією, володіючи шістьма мовами, окрім китайської. До його наукового доробку відносять більше тридцяти книг різного характеру.

У 1660 р. Вербісту було доручено реформування традиційного китайського календаря, заснованого на планетарній теорії Тихо Браге.

Після цього єзуїт систематизував дані про місячні та сонячні затемнення на найближчі 2000 років у вигляді таблиці, вміщеної у праці «*Astronomia Perpetua Imperatoris Kam Ni*» (1683 р.). Завдяки цій роботі імператор надав йому дозвіл проводити будь-які дії в імператорській обсерваторії, котра потребувала модернізації. Тож Вербіст зумів розробити і впровадити нові інструменти для роботи астрономів. Серед них варто згадати:

- **Альтазимут** – спеціальне кріплення для телескопа з допомогою якого, можна визначити положення небесних тіл відносно небесного горизонту, а зеніт – азимута висоти.

- **Небесна куля**, що мала застосовуватись для створення географічних та астрономічних карт, а також для розпізнавання небесних тіл. Такий пристрій був досить об'ємним і займав шість футів в діаметр (близько 182,8 см.).

- **Екліптична арміла** або армілярна сфера – модель сферичної форми у центрі якої розміщена Земля. Сфера ззовні складається з кілець, які являють становлять довготу і широту. Так само як і небесна куля мала шість футів в діаметрі. Призначена така арміла для вимірювання різниці між довготою та широтою небесних об'єктів. Також визначає розташування сузір'я в різні періоди. Арміла такого типу була традиційною для європейців.

- **Екваторіальна арміла** – це також армілярна сфера, такого ж розміру як і попередній пристрій. Використовують, як правило, для вимірювання справжнього сонячного часу. Крім цього, за допомогою такої арміли можна визначити різницю між прямим сходженням та схиленням того чи іншого небесного тіла.

- **Квадрант альтазимут** – інструмент для визначення кутів, висот небесних об'єктів або відстань між ними в період перебування у зеніті. Як і всі попередні складав шість футів у радіусі.

- **Секстант**, призначений для вимірювання кутів між двома об'єктами, або одного над горизонтом. Пристрій обмежений кутом 60°. Радіус складав вісім футів (приблизно 2,4 м.) [13, с. 97].

Усі ці інструменти мали величезні розміри і були виготовлені з латуні. Кожен з них був прикрашений символом Китаю – драконами, виготовленими із бронзи. Хоча ця техніка була масивною і досить важкою, але завдяки правильному конструюванню Вербіста, кожним із них було не складно керувати застосовувати на практиці. Варто згадати також про роботу місіонера з парою. Він спроектував паровий візок, як іграшку для китайського імператора Кансі. Деякі вчені вважають, що цей пристрій міг би стати прототипом транспортного засобу, але його зовнішній вигляд, будова, не дозволяли перевозити людей.

Вплив Вербіста при імператорському дворі зріс в його останні роки. Він став «неформальним прем'єр-міністром» і радником імператора, а також його перекладачем на переговорах з європейськими посольствами, особливо під час війни між Китаєм і Росією за контроль над прикордонними територіями вздовж річки Амур.

Мартіно Мартіні – австрійський єзуїт, що працював у Китаї. Його найважливішим здобутком є «Novus Atlas Sinensis» («Новий атлас Китаю»), виданий у Відні 1653 року. Атлас містив 17 карт з описами. За словами Ріхтгофена, ця робота є «найповнішим географічним описом Китаю, який ми маємо і завдяки якому Мартіні став батьком географічного вчення в Китаї» [11, с. 99].

Михайл Бойм як і більшість науковців-місіонерів Товариства Ісуса, був картографом. Проте, це не єдина його спеціальність. Бойм М. писав роботи з лексикографії, ботаніки та медицини. Тому створені ним карти відображали поширення рослин, тварин і мінералів у Китаї того часу. Особливої уваги заслуговує найвідоміша з праць – *Flora Sinensis* («Китайська флора»), видана в Австрії 1656 року.

«Китайська флора» стала першим описом екосистеми Далекого Сходу, яку було опубліковано у європейських країнах. Бойм описав лікувальні властивості місцевих рослин. У цьому відношенні флора є важливим документом для історії міграції рослин. Книга також містила звернення про підтримку католицизмом китайського імператора. Бойм хотів отримати підтримку монарха Леопольда I для його місії.

Відомими також є праці «*Specimen medicinae Sinicae*» («Китайські лікарські рослини») і «*Clavis medica ad Chinarum doctrinam de pulsibus*» («Ключ до медичної доктрини китайців на пульсі»). У них автор провів опис китайської традиційної медицини. Він також запропонував декілька варіантів методик діагностування та проведення лікування, які до цього часу не були знайомі європейцям, наприклад, саме Бойм подав ідею контролю вимірювання пульсу та звертав увагу на акупунктуру. Єзуїт провів попереднє порівняльне дослідження класичної китайської медицини із західною медициною. Зокрема порівняв спосіб діагностики пульсу Галена з методом жовтого імператора, щоб продемонструвати, що в останньому буде зібрано більше інформації [10, с. 3–4].

З плеяди академічного кола на цих землях варто згадати і Жана-Франсуа Жербійона – єзуїта делегованого на допомогу китайським послам під час підписання Нерчинського договору. Окрім того, і він був видатним картографом. Жербійон здійснив вісім поїздок до Тартарії (Манчурія і Монголія). Під час цих подорожей місіонер записував свій досвід у журнали, які містять детальні описи подій, що відбулися, і спостереження географічного, топографічного, наукового та культурного характеру, як того вимагала Академія наук [12, с. 67]. Його роботу продовжив Джозеф-Енн Майлла, який вісімнадцять років працював над створенням карт імперії. Майлла також написав перше комплексне дослідження з історії Китаю європейською мовою, опубліковане лише через тридцять років після його смерті.

Відомий єзуїт, знаний астроном та історик, а також уважний спостерігач за християнськими громадами Антуан Гобіль, як пише Дем'євіль у своїй передмові, «найбільш великий європейський синолог XVIII ст., найкращий керівник серед французьких єзуїтів, який тоді заснував у Китаї першу західну школу наукових досліджень про Китай». Єзуїт намагався під час своєї подорожі, ще до висадки в Кантоні, відзначати зміни магніту та розташування в меридіанах і широтах усіх місць, де він проходить. Серед його наукового доробку варто виокремити цінні карти островів Рюкю та Південної Японії. Проте це не єдині вектори його діяльності. Так, Гобіль займався перекладами різних творів, зокрема – дві великі китайські класики, «Іцзин» і «Шуцзин» та твори античності. Його Збірник китайської історії Великої династії Тан, як пише Дем'євіль, є шедевром того часу, якому довелося чекати до XIX ст. (1814), щоб побачити світ [9, с. 9–11].

Жан-Марі Аміот вступив до Товариства Ісуса в 1737 році і був відправлений місіонером до Китаю в 1750 році. Перебуваючи в Китаї, він допомагав перевіряти певні географічні місця, тим самим зробивши великий внесок у досконалість проекту єзуїтів щодо картографування імперії. Серед його досягнень – складання татаро-маньчжурського словника, написаного французькою мовою. Інші відомі роботи Аміота – «Мемуари з історії, науки і мистецтва китайців» та «Життя Конфуція», 12-й том цієї збірки, є повним і відносно точним видання [8, с. 66].

Аміот був першим з європейців, хто не лише привіз музичні інструменти в Китай (клавесін), а й відправив місцеві інструменти у Європу. З його подачі розпочався період експериментів над різними інструментами. Як результат згодом виникла губна гармошка.

Більшість єзуїтів, які прибули в Індію, були астрономами та картографами. Французькі єзуїти Гі Ташар, Жан Рішо, П'єр Модуї, Жан-Венан Буше, Жан Кальметт, Клод Станіслав Буд'є та Жан Франсуа Понс зробили точні астрономічні спостереження за місячними затемненнями, довготою та широтою багатьох індійських міст, а також визначили меридіани та висоту кількох зірок.

Йозеф Тіффенталер відомий у галузі астрономії та географії. Орієнтуючись на здобуті у тривалих подорожах по Західній та Північній Індії відомості, написав книгу «Historisch-geographische Beschreibung von Hindustan» («Історико-географічний опис Індостану»). У цій книзі є тридцять вісім

ілюстрацій – карти, плани міст, види міст – більшість з яких намалював сам Тіффенталер. Іншою його новаторською роботою були малюнки карт річок Ганг і Гогра. Його географічні праці за обсягом і точністю перевершували всі роботи в цій галузі, написані до нього [15].

Найвизначнішим місіонером В'єтнаму був авіньйонець Александр де Род, який кодифікував, узагальнив та популяризував у В'єтнамі писемність «куок нги». Через латинізовану писемність «куок нги» А. де Род спільно з іншими місіонерами – його сучасниками, надав граматичну чіткість в'єтнамській мові, що дозволило вперше провести його порівняльний аналіз з іншими мовами Східної Азії та Західної Європи [5, с. 1].

Проаналізувавши наукову діяльність єзуїтів-місіонерів на Далекому Сході, можна зробити висновок про те, що найбільша концентрація вчених була зосереджена на територіях Китаю. Більшість із них, як правило, були картографами та астрономами. Разом з тим, досить багато є праць перекладного характеру, приміром, твори Маттео Річчі та Фердинанда Вербіста. Серед праць високого наукового рівня, присвячених медичній тематиці варто згадати Михаїла Бойма – автора декількох трактатів, що стосувались як питання флори і фауни Далекого Сходу, так і окремих медичних і лікувальних практик. Важливою стала і модернізація імператорської обсерваторії Вербістом та власне створення ним низки приладів для проведення астрономічних досліджень. Каталізатором цих змін було прагнення ознайомитись з здобутками власне Західноєвропейської науки у сфері астрономії та картографії, яка б дозволила робити точніші передбачення долі імператорської сім'ї та імперії в цілому; дало б уявлення масштабності їхньої держави у світовому просторі. Що ж стосується інших територій, то ситуація була схожа до китайської, але скромніша у своїх дослідженнях, – з акцентом на лінгвістичний, картографічний, географічний і астрономічний напрями. Зокрема в'єтнамський місіонер А. де Род здійснив кодування мови та займався перекладацькою роботою. Усе це дозволяє ствердно говорити про те, що єзуїти принесли певний розвиток із країн Західної Європи та здійснили численну кількість гідних наукових праць в різних галузях, що, безумовно, посприяло розвитку знань в цілому.

Джерела та література

1. Губер. Ж. Иезуиты. Их история, учение, организация и практическая деятельность в сфере общественной жизни, политики и религии / Пер. В.И. Писаревой. СПб : Издание Ф. Павленкова, 1898. 320 с.
2. Дубровская Д. В. Миссия иезуитов в Китае. Маттео Риччи и другие (1552–1775 гг.). Москва : Крафт+, Институт Востоковедения РАН, 2000. 256 с.
3. Каспарсон А.А. 2009. 02. 053. Хуан Сян. Передача научного знания в «Зоне обмена»: иезуиты-ученые в Китае (1582–1773). *Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература. Сер. 9, Востоковедение и африканистика: Реферативный журнал.* 2009. № 2. С. 199–203.

4. Корнилов М.Н. 2001. 04. 060-063. Миссионеры-иезуиты и европейская наука в Китае XVII–XVIII вв. *Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература. Сер. 9, Востоковедение и африканистика: Реферативный журнал*. 2001. № 4. С. 144–153.
5. Новакова О.В. Александр де Род: у истоков вьетнамской католической церкви. *Юго-Восточная Азия: актуальные проблемы развития*. 2015. № 27. С. 168–192.
6. Стефанчук Л.Г. Китайцы в Новой Зеландии (первое знакомство и иммиграция). *Юго-Восточная Азия: актуальные проблемы развития*. 2014. № 23. С. 98–116.
7. Федюковский А.А. Прошлое и настоящее китайского переводоведения. *Ученые записки Санкт-Петербургского университета технологий управления и экономики*. 2016. № 4. С. 28–33.
8. Fétis F. Biographie universelle des musiciens et bibliographie générale de la musique. Bruxelles : MELINE, CANS ET COMPAGNIE. imprimerie, librairie et fonderie. 1837. 368 с.
9. Gernet J. À propos du Père Gaubil S.J., à Pékin de 1723 à 1759. *Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*. 2009. №1. P. 9–19.
10. Li X. Michel Boym: the first European who wrote about Chinese medicine. *Journal of Traditional Chinese Medical Sciences*. 2014. №1. P. 3–8.
11. Peking Oriental Society. Journal of the Peking Oriental Society. Peking : Pei-t'ang Press, 1888. Vol. II. 398 p.
12. Rinaldi B. Ideas of Chinese Gardens Western Accounts, 1300–1860. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2016. 384 p.
13. Salvia S. The Battle of the Astronomers: Johann Adam Schall von Bell and Ferdinand Verbiest at the Court of the Celestial Emperors (1660–1670). *Physics in Perspective*. 2020. vol.22, №2. P. 81–109.
14. Udias A. Searching the Heavens and the Earth: The History of Jesuit Observatories. Dordrecht : Kluwer Academic Publishers, 2003. 286 p.
15. Vermander B. Jesuits and China. 2015. URL :<https://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780199935420.001.0001/oxfordhb-9780199935420-e-53>

References

1. Guber. ZH. Iyezuity. Ikh istoriya, ucheniye, organizatsiya i prakticheskaya deyatelnost' v sfere obshchestvennoy zhizni, politiki i religii / per. V.I. Pisarevoy. SPb: Izdaniye F. Pavlenkova, 1898. 320 s.
2. Dubrovskaya D.V. Missiya iyezuitov v Kitaye. Matteo Richchi i drugiye (1552–1775 gg.). Moskva : Kraft+, Institut Vostokovedeniya RAN, 2000. 256 s.
3. Kasparson A.A. 2009. 02. 053. Khuan Syan. Peredacha nauchnogo znaniya v «Zone obmena»: iyezuity-uchenyye v Kitaye (1582–1773). *Sotsial'nyye i gumanitarnyye nauki*.

- Otechestvennaya i zarubezhnaya literatura. Ser. 9, Vostokovedeniye i afrikanistika: Referativnyy zhurnal.* 2009. № 2. S. 199–203.
4. Kornilov M.N. 2001. 04. 060-063. Missionery-iyezuity i yevropeyskaya nauka v Kitaye XVII–XVIII vv. *Sotsial'nyye i gumanitarnyye nauki. Otechestvennaya i zarubezhnaya literatura. Ser. 9, Vostokovedeniye i afrikanistika: Referativnyy zhurnal.* 2001. № 4. S. 144–153.
 5. Novakova O.V. Aleksandr de Rod: u istokov v'yetnamskoy katolicheskoy tserkvi. *Yugo-Vostochnaya Aziya: aktual'nyye problemy razvitiya.* 2015. № 27. S. 168–192.
 6. Stefanchuk L.G. Kitaytsy v Novoy Zelandii (pervoye znakomstvo i immigratsiya). *Yugo-Vostochnaya Aziya: aktual'nyye problemy razvitiya.* 2014. № 23. S. 98–116.
 7. Fedyukovskiy A.A. Proshloye i nastoyashcheye kitayskogo perevodovedeniya. *Uchenyye zapiski Sankt-Peterburgskogo universiteta tekhnologiy upravleniya i ekonomiki.* 2016. № 4. S. 28–33.
 8. Fétis F. Biographie universelle des musiciens et bibliographie générale de lamusique. Bruxelles : MELINE, CANS ET COMPAGNIE. imprimerie, librairie etfonderie. 1837. 368 c.
 9. Gernet J. À propos du Père Gaubil S.J., à Pékin de 1723 à 1759. *Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres.* 2009. № 1. P. 9–19.
 10. Li X. Michel Boym: the first European who wrote about Chinese medicine. *Journal of Traditional Chinese Medical Sciences.* 2014. № 1. P. 3–8.
 11. Peking Oriental Society. Journal of the Peking Oriental Society. Peking : Pei-t'ang Press, 1888. Vol. II. 398 p.
 12. Rinaldi B. Ideas of Chinese Gardens Western Accounts, 1300–1860. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2016. 384 p.
 13. Salvia S. The Battle of the Astronomers: Johann Adam Schall von Bell andFerdinand Verbiest at the Court of the Celestial Emperors (1660–1670). *Physics in Perspective.* 2020. vol.22, № 2. P. 81–109.
 14. Udias A. Searching the Heavens and the Earth: The History of Jesuit Observatories. Dordrecht : Kluwer Academic Publishers, 2003. 286 p.
 15. Vermander B. Jesuits and China. 2015. URL : <https://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780199935420.001.0001/oxfordhb-9780199935420-e-53>

ЗМІСТ

РОЗДІЛ І. ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Микола Федоришин

ПІВДЕННО-СХІДНИЙ КОРДОН ПЕРЕСОПНИЦЬКОГО КНЯЗІВСТВА У
СЕРЕДИНІ XII СТОЛІТТЯ 3

Грина Максимчук

ЯРОСЛАВ МУДРИЙ ЯК РОЗРОБНИК НОВИХ ПРОГРЕСИВНИХ КОНЦЕПЦІЙ
РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА 11

Андрій Комар-Маліновський

ТРАДИЦІЇ КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ
ЗАКЛАДЕНІ ПЕТРОМ МОГИЛОЮ 15

Станіслав Мамчур, Валентина Добровичинська

ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК КРИМСЬКОГО ХАНСТВА У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ
XVII – XVIII СТОЛІТТЯХ 23

Христина Головата, Валентина Добровичинська

ТРАГІЗМ НАУКОВОЇ ДОЛІ АГАТАНГЕЛА КРИМСЬКОГО (1871–1942 РР.) 31

Марта Боярчук

ЛЮДИНА В СВІТОГЛЯДІ Й ІДЕОЛОГІЇ МИТРОПОЛИТА ІЛАРІОНА
(ІВАНА ОГІЄНКА) 39

Софія Муштук

ЗМІНА СТАТУСУ І ВНУТРІШНІЙ УСТРІЙ
ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В МІЖВОЄННІЙ ПОЛЬЩІ 47

Вікторія Ішук

ТЕАТРАЛЬНЕ ЖИТТЯ ВОЛИНСЬКОГО ВОСВОДСТВА
МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ 52

Руслан Сіромський

«ОБЕРЕГТИ ВІД НЕБАЖАНИХ КОНТАКТІВ»:
ПОВОЄННІ ПОЇЗДКИ ПЕТРА КРАВЧУКА В ЗАХІДНІ ОБЛАСТІ УРСР 65

Богдан Олешко, Віталій Півоварчук

РЕЛІГІЙНА ПОЛІТИКА РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМ
50-Х – 60-Х РР. 73

Дмитро Малезик

СОЦІАЛЬНА СТРУКТУРА ТВОРЧОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ РСРВ
1960-ТІ – НА ПОЧАТКУ 1980-Х РР. 79

Максим Залужний

АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ БОЛОХІВСЬКОГО ГОРОДИЩА НА ТЕРИТОРІЇ
ЗАМКУ У СТАРОКОСТЯНТИНОВІ 87

РОЗДІЛ II. ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ ТА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Наталія Плюта, Аліна Корольова

МОНУМЕНТАЛЬНІ КОРАБЕЛЬНІ ПОХОВАННЯ РАНЬОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ
НА ПРИКЛАДІ АРХЕОЛОГІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ НОРВЕГІЇ 91

Аліна Хведас, Олена Ворон

СХИЗМА 1054 РОКУ У КОНТЕКСТІ ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ
ВІДНОСИН СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ 99

Тетяна Печоха, Олена Ворон

ФЕНОМЕН «ПОЛЮВАННЯ НА ВІДЬОМ» ТА ЙОГО ВИЯВИ У
СЕРЕДНЬОВІЧНІЙ ЄВРОПІ 108

Мар'яна Кобзар, Оксана Ворон

НАУКОВА ПРАКТИКА МІСІОНЕРІВ ОРДЕНУ ЄЗУЇТІВ В АЗІЇ XVI–XVIII СТОЛІТТЯХ . 118

Валентин Константинов

МОЛДАВСКОЕ КНЯЖЕСТВО В НАЧАЛЕ 20-ГОДОВ XVII ВЕКА И ПОСОЛЬСТВО В
ИСТАМБУЛ КШИШТОФА ЗБАРАСКОГО 127

Вячеслав Ціватий

ДИПЛОМАТІЯ, ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА І КУЛЬТУРА КОМУНІКАЦІЇ ВРАНЬОМОДЕРНІЙ
ЄВРОПІ: СПЕЦИФІКА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН, ПРОФЕСІЙНІ ПРАКТИКИ ТА
ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ МОДЕЛІ ДИПЛОМАТИЧНОЇ СЛУЖБИ ІТАЛІЇ 137

Світлана Свінцицька, Олена Ворон

РАСОВА СЕГРЕГАЦІЯ В СИСТЕМІ ПРАВОСУДДЯ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ 149

Андрій Богданович

БОРОТЬБА САМОДЕРЖАВ'Я З ТОЛЬСТВОМ У БІЛОРУСЬКИХ ГУБЕРНІЯХ У
XIX – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ 161

Боголейша Светлана

ВЛИЯНИЕ ИДЕОЛОГИИ КРАЯ НА РАЗВИТИЕ БЕЛОРУССКОГО И ЛИТОВСКОГО
НАЦИОНАЛЬНЫХ ДВИЖЕНИЙ В НАЧАЛЕ XX ВЕКА 169

Александр Кукса

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ТЕХНІЧЕСКИХ ЗНАНИЙ В СТЕНАХ
НАРОДНЫХ УНИВЕРСИТЕТОВ 178

Руслан Постоловський

ЕВОЛЮЦІЯ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ СРСР У 1953–1964 РОКАХ 185

Степан Синяк

БУДАПЕШТСЬКИЙ МЕМОРАНДУМ І РОСІЙСЬКА ІНТЕРВЕНЦІЯ В УКРАЇНІ 196

Марина Климко

ВОЕННО-ПАТРИОТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ
РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ 203

РОЗДІЛ III. ПРОБЛЕМИ ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА ТА ІСТОРИОГРАФІЇ

Петрик Дмитро

ПРАЦІ РАДЯНОЛОГІВ ЯК ЦІННЕ ДЖЕРЕЛО ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ СРСР 209

Роман Михальчук

ГОЛОКОСТ В РІВНОМУ В СУЧАСНІЙ АМЕРИКАНСЬКІЙ
ІСТОРИОГРАФІЇ: ДОСЛІДЖЕННЯ ДЖЕФФРІ БЕРДЗА 217

Оксана Лепеш

МЕТОДОЛОГИЧЕСКАЯ ИНТЕГРАЦИЯ ИСТОРИИ С ДРУГИМИ НАУКАМИ КАК
ОСНОВА СОВРЕМЕННЫХ ИСТОРИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ 224

Ольга Северова, Микола Жук

ЕТАПИ ПОШУКУ ГЕНЕАЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ 232

Катерина Попова

ЦІНІСНІ ПОСИЛИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ АКТІВ
У «СИСТЕМІ КООРДИНАТ» ФОРМУВАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ ШКОЛЯРІВ УКРАЇНИ 239

Ліннік Юрій

ПРОБЛЕМА ЕВДЕМОНІЗМУ У ФІЛОСОФІЇ 246

ISSN 2519-1942

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

ВИПУСК 33

Відповідальність за достовірність і точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних імен та інших відомостей несуть автори опублікованих матеріалів та їх наукові керівники. Думки авторів статей з позицією редколегії можуть не співпадати.

Відповідальний за підготовку збірника до видання – **Валерій Шеретюк**

Комп'ютерна верстка – **Лариса Федорук**

Обкладинка – **Григорій Волохов**

Підписано до друку 0 1.12.2021 р. Папір офсетний.

Гарнітура «Times New Roman».

Наклад 300. Зам. № 247/1. Ум. друк. арк. 17,06.

Віддруковано засобами різнографічного друку

ПП Самборський І.О.

вул. Княгині Ольги, 8, м. Рівне, 33028

ISSN 2519-1942

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Рівненський державний гуманітарний університет. Збірник наукових праць. Випуск 33. Рівне, 2021. 256 с.

УДК 94(477) + 94 (100)

А 43

ББК 63.3 (4Укр)

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2021